

A FORMÁTÓL AZ ANYAGIG ÉS VISSZA

ALMAGYAR ÉRSEKI SZŐLŐBIRTOK – BORTERASZ ÉS VENYIGE SPA, EGER

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS: GEREKEN PÉTER, MARIÁN BALÁZS SZÖVEG TEXT: SZABÓ LEVENTE FOTÓK PHOTOS: FRIKKER ZSOLT

Csak kivételes épületeken figyelhetjük meg egyszerre a formaalkotás és az anyaghasználat újszerűségét. Az egri borászat együttese kicsi, mégis jelentősnek mondható a hazai kortárs építészeti palettán. Az ezredforduló és a 2000-es évek magyar borászati építészeti seregszemléjében úgy tűnt, minden szóba jöhető szempont és építészeti fogalom felmerült és kipróbáltatott már, így – teljesség nélkül – a regionális törekvések, az archetipikus formálás, kísérlet a szakralitás fogalmának építészeti leképzésére, az anyaghasználat fetisizálása, a monumentalitás vagy a narráció kifejezésformái.

Alább vizsgált együttesünk – noha illik a fent körülírt sorba – valami friss, újszerű hozzáállást tükröz. A frissesség forma és anyag kísérletező kedvű alkalmazásából fakad, az újszerűség pedig e két tendencia párhuzamos lendületű megjelenéséből. Így aztán, mikor elmerülnénk a forma elemzésén, az anyaghasználat vonzza magára a figyelmünket, amikor pedig az anyagi valóság finomságaira összpontosítanak, a forma kerül előtérbe. Ez a jó értelmű bizonytalanság az Almagyar Érseki Szőlőbirtok épületeinek legfőbb építészeti erénye.

Kétségtelen, hogy Gereben Péter és Marián Balázs egri épületei afféle jutalomjátéknak tekinthetők. Nem csupán a különleges megbízói igények okán (a szőlőbe komponált borterasz és három kis kunyhó költői építészeti program), hanem a nyári használatra korlátozódó funkcióból fakadóan a hazai klímára jellemző épületfizikai, épületszerkezeti és ezért építészeti következmények alól is mentesül. Az egri borterasz és kísérő épületeinek kompozíciója alapvetően illusztratív, már-már teátrális koncepción nyug-

szik. A fedett-nyitott, összetorlódott archetípus-házakra emlékeztető borteraszt, mint központot koncentrikusan veszik körbe az egyirányban kontyolt ház-kunyhók, a medence és a szőlő sarkába telepített kilátó pedig tárgy-szerű elemekként egészítik ki az együttest. Az absztrakció foka a kunyhóktól a borteraszon át a kilátóig fokozódik, és fordítva: utalásrendszerében leginkább tág spektrumú a kilátó (magasles, jel, góré), legösszetettebb a borterasz (nyitott szín, sorolt házak, hullámzó tető, feszített sátor) és leginkább konkrétan a kunyhók tekinthetők (présházak, csőszkunyhók).

A hazai borászat-építészet genealógiája – a teljes felsorolás igénye nélkül is – leírható a Mezőzombor (Ekler, 1995), Pannonhalma (Czita, 2003), Badacsonytomaj (Kis-Molnár, 2012, lásd MÉ 2011/4) és Somlóvásárhely (Ekler, 2012, lásd MÉ 2013/8) fémjelezte példákkal. Ezek narratív tulajdonsággal ruházták fel az egyszerű házformát (akár a présház felnagyított változataira, vagy a lávaömlés formai imitációjára gondolunk). Gereben és Marián csőszkunyhói ugyanis azok, amik: a szőlőben valaha állt építmények mai átíratái. A három kis ház távolról nézve egyformának tűnik: egyik oldalról lekontyolt nyeregtető, a szőlőbe nyitott, egyterű helyiség, alaposabban szemügyre véve azonban mindegyik más kicsit – a három épített eltérő igényeinek megfelelően. Elsőre már-már zavarba ejtő a forma trivialitása, sehol a borászatainkból jól ismert narratíva és pátosz.

A borterasz falas-oszlopos szerkezetű építménye három, eltérő hajlásszögű házforma összetorlódásának képét mutatja, értelmezések sorát kínálva – a két szélső, falas tömeg közé kifeszített ponyvára, nyitott színre éppúgy asszociálhatunk. A sorolásból adódó tömegstruktúra jól ismert

(2002). A helyi közösség által, döngölt földből épített egyszerű tér egzakt, mértani szerkesztésű (és lapostető) kubusa a hagyományos technológia és a kortárs formálás izgalmas feszültségét hordozza. Ilyesféle feszültség érhető tetten Egerben is, noha a faszervezetű, fémlemezzel burkolt tetők alatt a kőbeton falak egyedi kortárs kísérlet eredményei, bizonyos értelemben design alapú leleménynek tekinthetők. Az anyagok és szerkezetek nyersesége a látványt, de a taktilis élményt is meghatározó elemi élmény.

Az épületek alapvető eszköze az anyaghasználat és az abból fakadó formálás közötti feszültség. Gottfried Semper alapelemei, a földmű és tetőmű elevenednek meg itt, hiszen a vályogépítést idéző nyers kőbeton falak és a könnyed fatetők alapvetően eltérő szerkesztése feszes kontrasztot hoz. (A szőtt térelhatároló fal és a tűzhely is meghatározó a kompozícióban. Előbbi a kilátó vékony faelemekből összerakott kompozíciójában, utóbbi a teraszok és a konyhók falakkal szervesülő, s így jelle váló kőbeton kéményttestjeiben tárgyiasul.) Persze mindez csak azért van így, mert a koncepció elemi építészeti eszközökből épül, a közöttük kialakuló feszültség adja az együttes erejét. Kiváltképp megfigyelhető mindez a borteraszesetében: a falak faltestekké, már-már pilléreké ritkulnak, és sokkal inkább a hullámzó formájú tetőszerkezet a meghatározó. Ezzel együtt az archetipikus, időtlen térformálást – amit a konyhóknál figyelhetünk meg – áramló térstruktúra, formai és anyaghasználati értelemben szinte kompozit szerkesztés váltja fel. Ez némi ellentmondást is szül: a szelemenek bemetsződése a kőbeton fal sarkaiba sokkal inkább tárgyformáló részletképzés, semmint azt az elemi technológiától várnánk.

Az anyag és alkalmazásának konnotációi egyszerre okoznak tehát intellektuális és érzéki élményt, majdnem patetikus kifejezésmóddá emelve a szőlőben való építés – Hamvas Béla vonatkozó gondolatainak a hazai építészekre gyakorolt hatásától talán nem független – gyakorlatát. Ugyanakkor számos építészeti fordulat segít elkerülni ezt az érzést. A konyhók egyetlen terének megnyitását egyedi kialakítású, de a kereskedelmi for-

toposz a kortárs nemzetközi (pl. „7/2 House”, Fujimoto, 2006) és hazai (pl. Waldorf iskola Pilisszentlászlón, Valkai, 2012, lásd MÉ 2013/4) építészetben, itt azonban egy se nem épület, se nem tárgy orientációjú formával állunk szemben, amely jelszerű, központi eleme az együttesnek. Leginkább itt beszélhetünk műépítészeti hozzáállásról, amelyet csak fokoznak az alaprajzi ferdeség által felerősödő erejű oldalnézetek.

Az épületek anyaghasználatát a könnyen olvasható formai kompozíción túl mélyebb, érzékeinkre ható asszociációkat is kelt. A betonba kevert kismárai mészkő- és tufakő-törmelék és a vályogépítéshez hasonló, földnedvesen csömösölt, rétegesen zsaluzott technológia izgalmas, sokrétegű jelentéstartalokat hordoz. Az almagyari konyhók előképeinek tekinthető a szomszédos Vécseyvölgy utcai, 18. századi kör alaprajzú, vastag vályogfalú, bádognetesű présház. De már Evlia Cselebi török világutazó is beszámolt a vidék – igaz, fatetős – földkunyhóiról az egri dűlőkben a 17. században. Ezek az analógiák a látogató előtt rejtve maradnak, mégis a rokonságot megtestesítő arányos beépítés és formálás, az egyszerű, de egyéni anyaghasználat érezhető helyi karaktert ad az épületegyüttesnek.

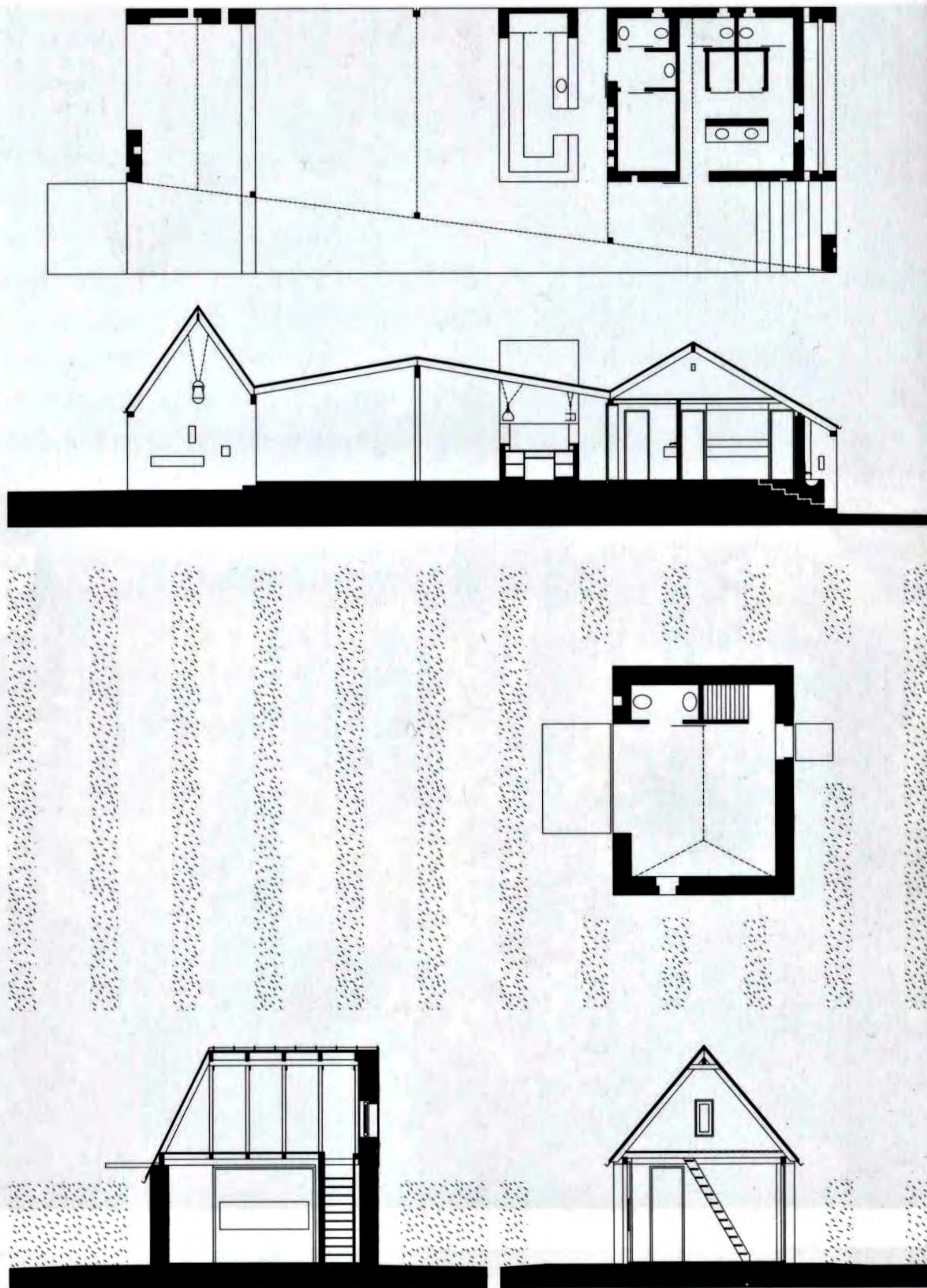
A mintázat, amely a tufa-fal építéstechnológiája során létrejön, ennél rafináltabb képzetársításokhoz vezet. A pincék kiválásakor keletkező hulladék, a tufatörmelék újrahasznosításáról van szó, de az inhomogén anyag és a rétegesen rakott kézi technológia miatt a falakon létrejövő mintázat egyértelműen utal a kivájt pincék falain megfigyelhető, talajrétegződés okozta képre is. Az anyag azonos, mégis meghökkentő e két radikálisan eltérő technológia – a csömösölt építés és a sziklából való kiválás – mintázatának rokonsága, amely főként a konyhók belsejében a tér kifaragással alakításának illúzióját kelti. Ezt hangsúlyozzák egyes építészeti részletek is, például a borteraszfalaiban kialakított áttörések és polcok kirekesztése. De kortárs előképek is fölmerülnek, például a Stefan és Bernhard Marte által tervezett, ausztriai Batschuns ravatalozókápolnája

galomban kapható garázskapu-ajtó teszi lehetővé, meghökkentő és jó értelmű fesztelenséget sugározva. Ugyanilyen fordulatot jelentenek a rafinált szerkesztésű kontyolással született, már-már hanyagul túlfuttatott ereszcatornák is, vagy az egyedi, csövekből hajtott kültéri zuhanyzók, kézmosók, de a kőbeton falakra festékszóróval rávitt tipográfia is. Noha tehát a telepítés, a formaképzés, sőt még az anyaghasználat is illeszkedik a sokszor ünnepeelt hazai borászati épületek szakralitást sugárzó sorába, itt mégis sokkal inkább egyfajta – paradox módon a kísérletező attitűdből fakadó – természetességet érzünk. Az építmények mindenfajta pátosz nélkül, magától értetődően váltak a dülő épített elemeivé. A szőlőből szinte csak a tetők láthatók.

A cikk az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

FROM FORMS TO MATERIALS AND BACK

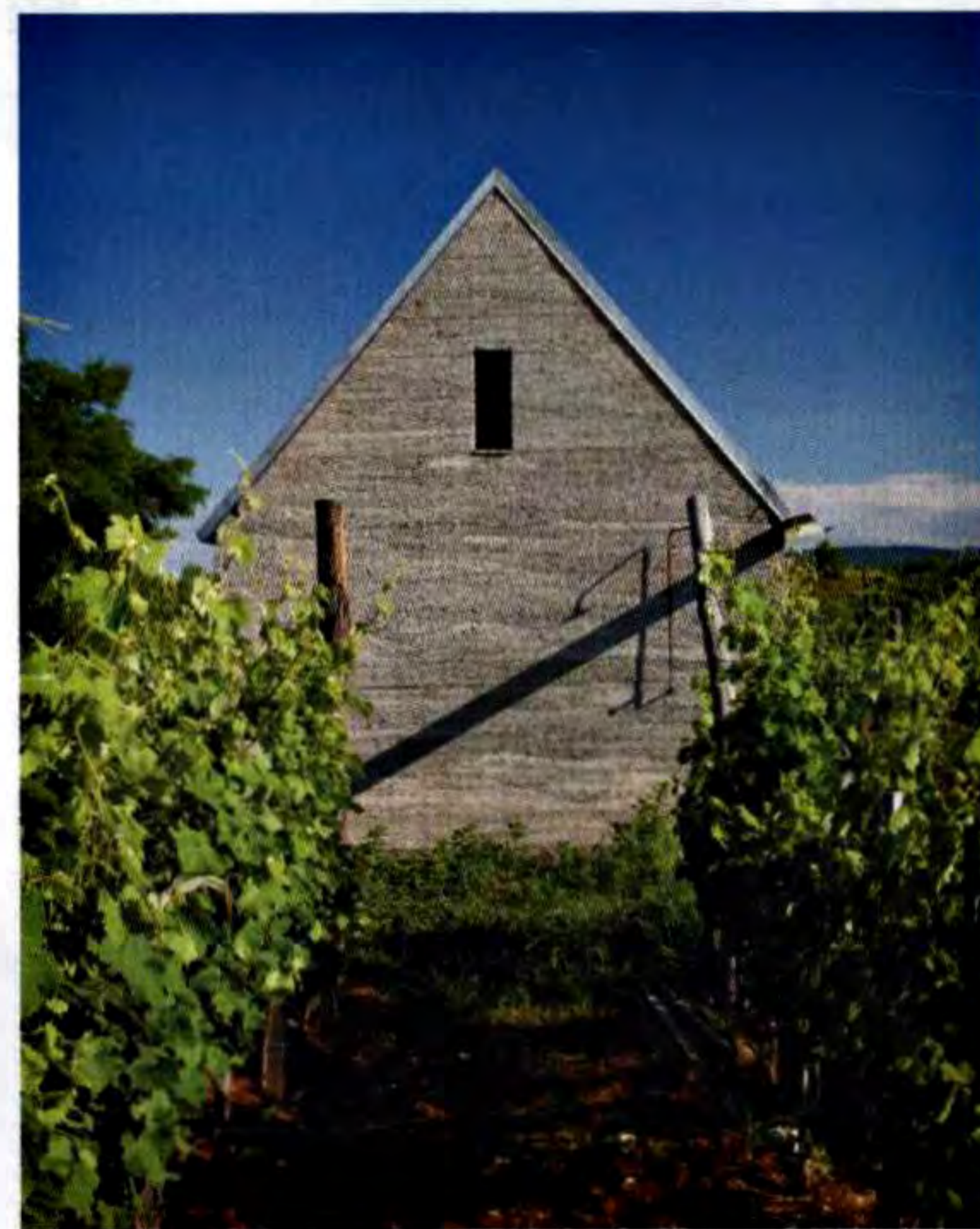
ARCHBISHOP VINEYARDS, ALMAGYAR – WINE TERRACE AND VINE SPA, EGER

The annual architectural survey of Hungarian winery at the turn of the millennium and in the 2000s gave us the impression that every possible aspect and architectural concept has already been applied and tried out – including regional tendencies, archetypal forms, experiments to translate the sacred into architecture, fetishism of the materials used, the means and tools of monumentality and narration as well as expressions of forms, to name a few with no claim of being exhaustive. The complex we are going to analyze here reflects a fresh and new approach. Its freshness comes from an experimental and innovative selection of forms and materials, whilst its novelty lies in the parallel appearance and momentums of these two tendencies. Thus when we are just about to engage in an analysis of forms, the materials used shall attract our attention, and before we could immerse in the delicacies of material reality that affect our senses, forms push into the foreground all of a sudden. This kind of positive uncertainty is probably the most significant architectural virtue of the buildings belonging to the Archbishop Vineyards in Almagyar.

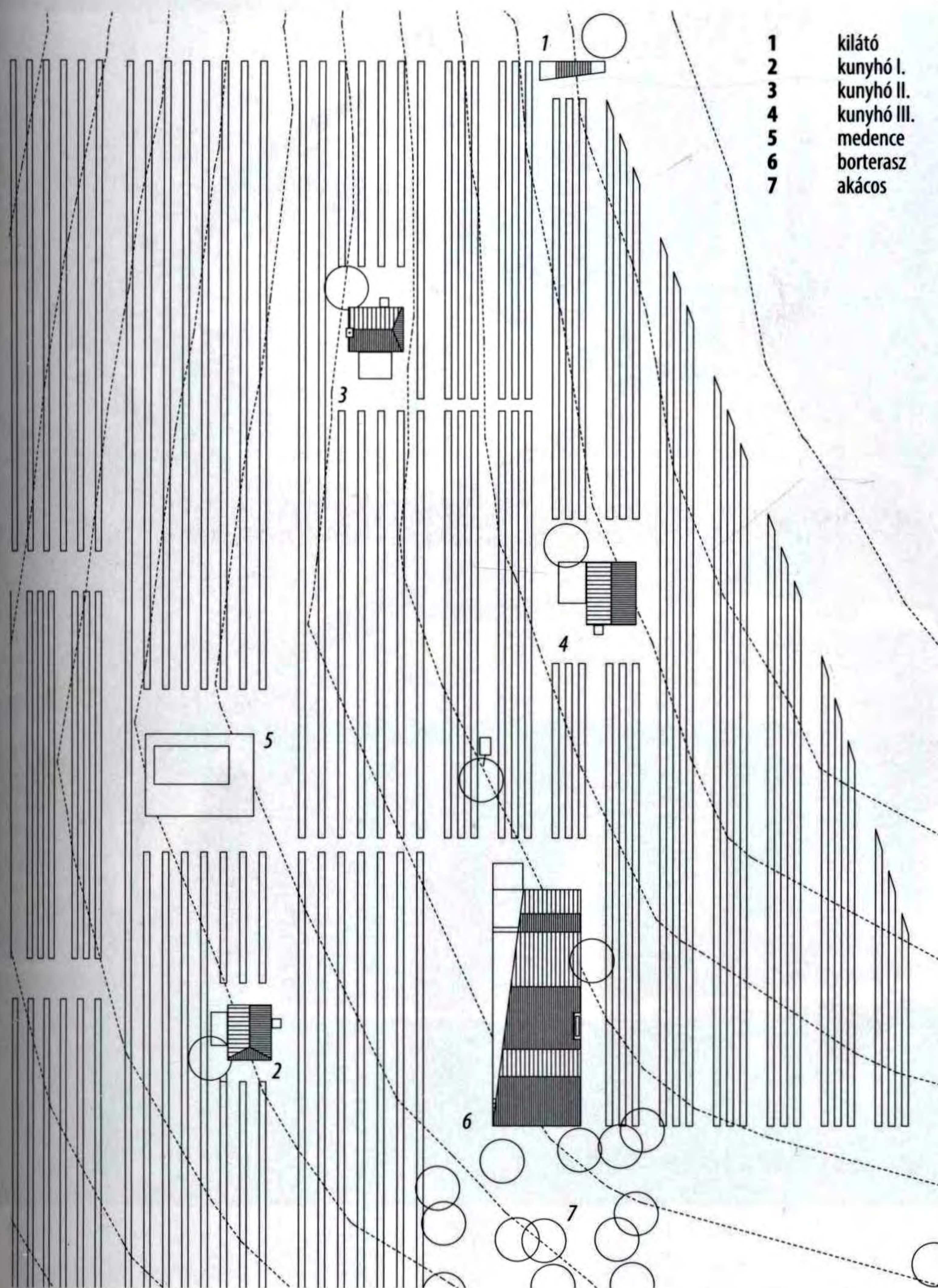
The wine terrace in Eger and its outbuildings feature a composition which is based on a basically illustrative and almost theatrical concept. Evoking archetypal open-closed houses which are crammed together, the wine terrace functions as a centre surrounded almost concentrically by house-huts with hip roofs running in the same direction, whilst the basin and the lookout set in a corner of the vineyard contribute to the complex as object-like components. The degree of abstraction is even more intense when approaching the lookout from the huts through the

wine terrace and back: its system of references involves the lookout as the widest spectrum (tree-stand, sign, barn), the wine terrace as its most complex constituent (an open shed, rows of houses, undulating roof, taut tent) and the huts as the most concrete components (press-sheds and keeper huts).

The huts of Gereben and Marián are self-identical, being contemporary transcriptions of structures that had once stood in this vineyard. When viewed from a distance, these three small houses look identical. However, on closer inspection,

they show minor differences. Featuring a structure which integrates walls and pillars, the wine terrace reveals a cluster of three house typologies with a different pitch crammed together, although they offer a variety of interpretations: we may just as well associate it with a tarp stretched between the two extreme walled masses as well as an open shed. As a result of their configuration, the structure of masses is a well-known topos in contemporary international and Hungarian architecture. However, what we face here is neither a building nor an object-oriented form

which is obviously like a sign functioning as a central component of the complex. It is here that one may trace most obviously the intentions of an architect, which is even more evident in the lateral views that appear more powerful as a result of their oblique floor-plan.

The materials used for these buildings have in-depth associations affecting our senses as well as an easily interpretable formal composition. Mixed with concrete, limestone and tuff debris from Kisnána conveys similar multi-layered meanings and contents to the technology of adobe construction with wet mud bricks and layered formwork. The tin-roof thick adobe-walled 18th-century pressed with a round floor-plan in the neighbourhood in Vécseyvölgy Street may as well be regarded as the prototype of huts in Almagyar. However, it was Evlia Cselebi Turkish globe-trotter who first described the adobe huts of the region along the vineyards of Eger in the 17th century, even though they all had timber

roofs. These analogies remain hidden from the visitors and yet embody an affinity with their well-proportioned development and forms, simple and yet characteristic materials that lend local character to the whole complex.

A basic means of these buildings is the tension between the materials used and the forms entailed. When viewing the buildings, one has the impression that they embody the basic elements in Gottfried Semper's system, especially the earthworks and the roofing as the raw stone concrete walls evoke adobe technology whilst the light timber roof-

ing reveal basically different configurations with a sharp contrast. Of course all this is only appears so because the concept is made up by basic architectural means and the tension developing between them is actually the source of power that the buildings of the complex feature. It is especially evident on the wine terrace the walls of which stand so sparsely that they rate more like bodies or pillars, and thus the undulating roofing takes over prominence instead. Simultaneously with this, a kind of archetypal and timeless spatial formation – which we have seen on the huts – evoke a flowing spatial structure: with this an almost composite structuring gains significance concerning forms as well as materials.

Connotations of materials as well as their uses thus cause an intellectual and sensual experience at the same time whilst transcending the practice of building in a vineyard into a pathetic way of expression. However, many architectural turns help to avoid this impression in a welcome way. Opening up the single space of the huts with the tailor-made and yet commercial garage door allows for a casual and yet astounding approach in the positive sense. A similar twist is achieved by the sophisticated designs of hip roofs and the gutters that overrun in an almost careless manner, much in the same way as outdoor showers and wash-basins side made from individually bent tubes as well as the whole typography painted onto the walls and stone concrete surfaces with paint-sprays. Although the orientation, forms and even the materials of the complex adjust to the series of Hungarian winery buildings suggesting the sacred quality which are often celebrated this development gives us an even more intense impression of the natural in a paradoxical way, which is a result of an experimental approach. Without any kind of pathos, these structures have self-evidently evolved into the man-made components of the vineyards. Of the vineyard it is mainly and only the roofs that are exposed and thus visible.

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS:
GEREBEN PÉTER, MARIÁN BALÁZS
– GEREBEN MARIÁN ÉPÍTÉSZEK KFT.

MUNKATÁRSÁK FELLOW ARCHITECTS:
ÁLMOSS GERGELY, MEZEY TAMÁS

TARTÓSZERKEZET STRUCTURE:
V. NAGY ZOLTÁN

ÉPÜLETGÉPÉSZET HVAC:
MÉSZÁROS OLIVÉR

ÉPÜLETVILLAMOSSÁG ELECTRICAL ENGINEERING:
PAIZS ISTVÁN

BERENDEZÉSEK INTERIORS:
NYILAS KÁLMÁN

GRAFIKA GRAPHICS:
MÉSZÁROS PÉTER

KIVITELEZŐ MAIN CONTRACTOR:
MÉSZÁROS IMRE

MEGBÍZÓ CLIENT:
CSERNUS IMRE, CSUTORÁS FERENC,
MÉSZÁROS PÉTER – ALMAGYAR ÉRSEKI
SZŐLŐBIRTOK KFT.